

2

Από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης ως το Σύνταγμα του 1876

Το Ρύσιο στα έργα των χαρτογράφων και των περιηγητών (μέσα 15^{ου} – 17^{ου} αιώνα)

Το Ρύσιο βρισκόταν στην οδό που συνέδεε την Κωνσταντινούπολη με άλλα μεγάλα εμπορικά κέντρα ή με σημαντικές τοποθεσίες της Μικράς Ασίας, κατά το μεσαίωνα. Έχει αναφερθεί κατά τους βυζαντινούς χρόνους ως χώρος ξεκούρασης των αυτοκρατορικών ταχυδρόμων, ως λιμάνι και ως οχυρωματικό κάστρο.

Γνωστοί περιηγητές, όπως: ο Στράβωνας, ο Εβλιά Τσελεμπί και άλλοι, ανέφεραν, κατά τις περιηγήσεις τους, την Αρετσού με τα παλιά της ονόματα ή με εκείνα των προγενέστερων οικισμών της περιοχής. Βέβαια, η πόλη ήταν σημείο αναφοράς και για τις θαλάσσιες οδούς. Είναι αξιοσημείωτο ότι ελληνικοί και ευρωπαϊκοί πορτολάνοι αναφέρουν συχνά το Ρύσιο.

Το Ρύσιο βρισκόταν στη θέση του αρχαίου Ταραρίου ή Τραρίου κατά τον Κλαύδιο Πτολεμαίο¹ και Τραλλίου, κατά το Στέφανο Βυζάντιο (τέλη του 5^{ου} – μέσα του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα) ο οποίος γράφει σχετικά τα εξής: «Ἐστι και Τράλλιον Βιθυνίας, ἢ καθήκει προς τον Αστακηνόν κόλπον. Το εθνικόν τούτου Τράλλιον» (Υπάρχει και το Τράλλιο της Βιθυνίας, η οποία βρίσκεται προς τον Αστακηνό Κόλπο, ενώ οι κάτοικοί του λέγονται Τράλλιοι.)

¹ Κλαύδιου Πτολεμαίου, Γεωγραφική υφήγησις, (5,1,2).

Την ταύτιση του Ταραρίου ή Τραλλίου με το κατοπινό Ρύσιο επιχειρεί και ο Μελέτιος Αθηνών (1661-1714), ο οποίος αναφέρει σχετικά: «[...] το Ταράριον, που ήταν κάποτε μικρή πόλη, το οποίο λέγεται και Αριότζιον, κοινώς Αριτζού και από τους Τούρκους Δάριτζα.»²

Συνεπώς, και το τουρκικό όνομα της εν λόγω μικρής πόλης, που σχηματίστηκε από παραφθορά του αρχαίου ονόματός της, ενισχύει την άποψη ότι το αρχαίο Ταράριο και το σύγχρονο Ρύσιο είναι η ίδια πόλη.

Στα χρόνια μετά την Άλωση, το Ρύσιο αναφέρεται σε αρκετούς χάρτες και γεωγραφικά κείμενα. Οι χάρτες παρουσιάζουν απεικονίσεις είτε προηγούμενων εποχών, κυρίως των αρχαίων χρόνων, αναφέροντας τα τοπωνύμια του Τράριου, της Όλβιας και του Αστακού, είτε σύγχρονων με τους χαρτογράφους χρόνων, αναφέροντας το όνομα Ρύσιο, Daridja, Ρύτζιον, Αρίτζιον ή Ντάριτζα. Μεταγενέστερες ήταν οι αναφορές της πόλης με το όνομα «Αρετσού».

Σουλτάν Μεχμέτ ο Πορθητής, σε μέταλλο του 1481 (Μουσείο Βερολίνου, σχέδιο Ακύλας Μήλλας).

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η περιοχή από την Κωνσταντινούπολη έως τη Νικομήδεια καταλήφθηκε οριστικά το 1420 από τους Τούρκους. Το διάστημα των τριάντα χρόνων που ακολούθησε το θάνατο του Μεχμέτ Τσελεμπί, δόθηκε βάρος στην ανοικοδόμηση της χώρας. Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής (γνωστός και ως Μεχμέτ Φατίχ [1430-1481]) είχε επιφορτίσει τους κατοίκους της Νικομήδειας με την κατασκευή του φρουρίου Μπογάζκεσεν, που βρίσκεται απέναντι ακριβώς από το κάστρο του Ανάντολου Χισάρ. Ταυτόχρονα, χαράχτηκε ένας δρόμος που ένωνε τη Νικομήδεια με την Πόλη. Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής ανοικοδόμησε την περιοχή της Ντάριτζας, που προσαρτήθηκε στο σαντζάκιο του Κοτζάλι.

Η εφεύρεση της τυπογραφίας, στα μέσα του 15^{ου} αιώνα, έδωσε νέα διάσταση στη Γεωγραφική υφήγησιν του Πτολεμαίου. Ήταν ένα από τα πρώτα γεωγραφικά κείμενα που τυπώθηκαν και το πρώτο σημαντικό έργο που εικονογραφήθηκε με χάρτες. Στις χαρτογραφικές αποδόσεις του πτολεμαϊκού έργου που έγιναν κατά το 16^ο αιώνα ξεχωρίζει εκείνη του Βησσαρίωνος του Τραπεζούντιου (Τραπεζούντα 1403 – Ρώμη 1472). Ο Βησσαρίων ο Τραπεζούντιος, αρχικά μητροπολίτης Νίκαιας και αργότερα καρδινάλιος Τούρκων, λόγιος και ανθρωπιστής, το αμέσως επόμενο διάστημα μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης αναπαρήγαγε το κείμενο της Γεωγραφικής υφήγησεως του Πτολεμαίου, όπως και άλλα ελληνικά κείμενα, διότι πίστευε ότι η ψυχή και η σωτηρία των Ελλήνων ήταν το πνεύμα τους, το οποίο ζούσε ακόμα ακμαίο στα παλιά χειρόγραφα. Το πρώτο του δημιούργημα ήταν ο ελληνικός κώδικας 388, που σήμερα φυλάσσεται, μαζί με άλλα χειρόγραφα, στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας. Δύο άνθρωποι δούλεψαν για το βιβλίο αυτό: ο Κρητικός γραφέας Ιωάννης Ρώσσοσ και ο διακοσμητής Φραντσέσκο ντι Σντόνιο ντελ Κιέρικο. Στο χάρτη του Πόντου και της Βιθυνίας, η Αρετσού αναφέρεται ως «Trarium»³.

² Γρηγόριος Σ. Ιωσηφίδης, Βιθυνιακά – Ταράριον ή Τράλλιον τανόν Ρύσιον, Ξενοφάνης Ζ΄ (1910), σελ. 417.

³ Κλαύδιος Πτολεμαίος, Γεωγραφική Υφήγησις, Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα.

Άλλοι Ευρωπαίοι γεωγράφοι εξέδωσαν χάρτες, βασιζόμενοι σε στοιχεία και περιγραφές των προγενέστερων. Από αυτούς, ο Sebastian Münster (1485-1552), ο επονομαζόμενος και Γερμανός Στράβων, εξέδωσε στη Βασιλεία της Ελβετίας την *Cosmographia Universalis*. Διακεκριμένος συνεχιστής του, ο Φλαμανδός Abraham Ortelius (1527-1598) εξέδωσε σειρά από άτλαντες, με κατάληξη το *Mappamondo* το 1587.

Άλλη πηγή πληροφόρησης που επιβεβαιώνει όχι μόνο την ύπαρξη, αλλά και το μέγεθος του Ρυσίου ως οικισμού υπήρξαν οι απογραφές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την εδραίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις αλλεπάλληλες επιθέσεις, κατακτήσεις και εγκαταστάσεις τουρκομανικών πολεμικών φυλών, οι Έλληνες μετακινούνται συνεχώς προς μέρη που δεν είχαν ακόμα κατακτηθεί. Με τις αθρόες μεταναστεύσεις οι περιοχές ερήμωναν και δεν υπήρχε επαρκές εργατικό δυναμικό. Ήδη από την εποχή του Μωάμεθ Β΄ αναφέρονται προσπάθειες για σωστή διοικητική λειτουργία και ανασυνοικισμοί για την κάλυψη των περιοχών που είχαν αποδυναμωθεί από την έλλειψη εργατικού δυναμικού. Έτσι, δόθηκαν προνόμια σε κοινότητες για τη μετακίνησή τους, που οδήγησαν σε ταχύτατη ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων. Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η πύκνωση του ελληνικού πληθυσμού που παρουσιάστηκε στα παράλια της Προποντίδας και ιδίως στην περιοχή της Βιθυνίας.

πάνω: «Χάρτης της Ελλάδας», χαλκογραφία του A. Ortelius, 1570–1612 (Μουσείο Μπενάκη).
κάτω δεξιά: Χάρτης της Βιθυνίας, λεπτομέρεια της παραπάνω χαλκογραφίας.

Πτολεμαίος, Γεωγραφικής Υφηγήσεως (τμήμα), Βιβλίο 5, παρ. 1.

Μεταξύ των οθωμανικών απογραφών του 1520-1535 και 1570-1580, οι χριστιανικές οικογένειες της Νικομήδειας από 4.919 έφθασαν τις 10.615. Σημειώθηκε δηλαδή αύξηση του πληθυσμού όχι μόνο από τις γεννήσεις, αλλά και από τους νέους εποικισμούς.

Σύμφωνα με σχετική μαρτυρία, στα μέσα του 17^{ου} αιώνα (γύρω στο 1650), στη βόρεια όχθη της Ασκανίας Λίμνης, συνοικίστηκε το Νεοχώρι από Έλληνες της Πελοποννήσου και της Ηπείρου⁴. Οι Οθωμανοί εγκαταστάθηκαν στο Ρύσιο ουσιαστικά 200 χρόνια μετά την Άλωση της Πόλης, προεξάρχοντας του Μπερντάχ Πασά, ο οποίος έχτισε και δύο τεμένη.⁵

Πρώτη ιστορική αναφορά από την οποία προκύπτει ότι οι κάτοικοι ήταν στην πλειονότητά τους χριστιανοί είναι η απογραφή του έτους 1530.⁶ Από αυτήν προκύπτει ότι στο χωριό Νταρητζή, που καταχωρείται στο λιβά⁷ της Γκέμπζε, υπήρχαν 2 νοικοκυριά μουσουλμάνων, 70 νοικοκυριά χριστιανών, 25 χριστιανοί άγαμοι ενήλικες, και ότι η φορολογική τους πρόσδοδος ήταν 10.980 άσπρα⁸.

Κατά τη βασιλεία του Βαγιαζίτ Β΄ (1481-1512), η περιοχή υπέστη τη μεγαλύτερη σεισμική καταστροφή. Από τις 14 Σεπτεμβρίου του 1509 επί 45 μέρες η χώρα σειόταν από τις δονήσεις. Το σύνολο των τζαμιών και των πύργων της Γκέμπζε, του Εσκί Χισάρ, της Ντάριτζας και του Χάρακα κατέρρευσε. Οι ιστορικοί αναφέρουν ότι, ενώ στην Πόλη έγιναν επισκευές, στην περιοχή της Γκέμπζε δεν έγινε τίποτα⁹.

⁴ Avni Ozturk, *Nicomedia-Izmit Tarihi*, Ισταμπούλ, 1969, σελ. 170.

⁵ Π.Α. Βαφειάδης, *Το Ρύσιον (Αρετσού) – σύντομος μονογραφία*, Αθήνα, 1924, σελ. 14.

⁶ 438 numaralı Muhasebe –i Vilayet-i Anadolu defteri (937) II; Bolu, Kastamonu, Kengri ve Koca-ili Livalari, T.C. Basbakanlik Devlet Arxivleri Genel Mudurlugu, Osmanli Arsivi Daire Baskanligi, yayin nu: 20, Defteri-I Hakani, Agkura, 937 Εγείρας (1530).

⁷ Λιβάς: Διοικητική μονάδα, κάτι ανάμεσα στο νομό (βιλαέτι) και το δήμο (καζά).

⁸ Άσπρο: μικρή νομισματική μονάδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ισοδύναμη με το 1/3 του παρά.

⁹ Gebze, χρηματοδότης Kaymakligi, 2001, έκδοση Gebze Egitim Vakfi Kültür Hizmetidir, σελ. 40.